

MATERIALS FOR GRANT PROJECTS
მასალები საგრანტო პროექტისათვის

ვეფხისტყაოსნის სტროფული კომენტარები

ელგუჯა ხინთიბიძე
თსუ პროფესორი

სტრ. 307

„მაგრა ღმერთმან მოწყალემან მით ცნობითა ერთით მზითა
ორი მისი მოწყალება დღესცა მომცა ამა გზითა...“¹

„ორი მოწყალება“, როგორც იმავე სტროფში ტარიელი აკონკრეტებს, არის ის, რომ, პირველი, თავისი სიყვარულის ამბის თხრობით იგი ავთანდილს საკუთარ სატრფოსთან დააბრუნებს („პირველ, შეჰყრის მოყვარულთა ჩემით რათმე მიზეზითა...“). მეორე კი ის არის, რომ თვითონ ტარიელი ამ ამბის მზობით სრულად დაიწვება (ხორციელი, ამქვეყნიური არსებობისგან გავა): „კვლა, ნუთუმცა სრულად დამწვა ცეცხლთა ცხელთა ანაგზითა“.

კომენტირებას მოითხოვს პირველი ტაეპი („მაგრა ღმერთმან მოწყალემან მით ცნობითა ერთით მზითა“). გასაგებია – ღმერთი მოწყალეა. ტაეპის მეორე ნახევარში პოეტი ახასიათებს ღმერთს იმ ნიშნით, რომ ადამიანთათვის ცნობიერ გამოვლენაში ღმერთის ერთადერთ მიმსგავსებად მიჩნეულია მზე. სხვაგვარად რომ ვთქვათ, ღმერთის უზენაესი არსის ცნობადი სახე არის მხოლოდ მზე. (*მოწყალე ღმერთმა, რომლის ცნობა [სახე, გამოჩენა] მხოლოდ მზეა...*). ამგვარადაა

¹ ვეფხისტყაოსნის ტექსტს ვიმოწმებთ 1966 წლის ვარიანტებიანი გამოცემით [1].

მოაზრებული მზე, როგორც პლატონურ და ნეოპლატონურ ფილოსოფიაში, ასევე ქრისტიანულ სიტყვათხმარებაში [8, გვ. 232] და თვით რუსთაველის პოემაშიც. ამაზე ნათლად მიუთითებს *ვეფხისტყაოსნის* სხვა ადგილიც. კერძოდ, ავთანდილის მიმართვა მზისადმი, რომელშიც მზე ღმერთის ხატადაა სახელდებული და თანაც მითითებულია, რომ ეს გაცხადებულია ფილოსოფოსთა მიერ:

„იტყვის: „ჰე, მზეო, ვინ ხატად გთქვეს მზიანისა ღამისად,
ერთ-არსებისა ერთისა, მის უჟამოსა ჟამისად ...“(837)

და, იქვე, შემდეგ სტროფში:

„ვის ხატად ღმრთისად გიტყვიან ფილასოფოსნი
წინანი...“(838)

მაშასადამე, ტარიელი მიმართავს მზეს, რომელიც ამქვეყნად შეიცნობა მხოლოდ მზით („მით ცნობითა ერთით მზითა“).

როგორც ჩანს, ამგვარად იყო გაგებული ღმერთისადმი ეს მიმართვა *ვეფხისტყაოსნის* ძველ გადამწერთა მიერაც, რომელთაც კონტექსტისეული სიტყვა „ცნობითა“ შეცვალეს სიტყვით „სახითა“, რის საფუძველზეც ზოგიერთი ხელნაწერის იკითხვისას ასეთია: „მით სახითა ერთით მზითა...“ ეს ვარიანტია გადასული *ვეფხისტყაოსნის* ბევრ გამოცემაში [იხ. 1, გვ.99].

ამ ტაეპის ალტერნატიული გააზრებები. გამოთქმულია მოსაზრება, რომ ამ ტაეპში *ცნობა* გამოიყენება ონტოლოგიური აზრით და იგი არის, „ნეოპლატონური მეორე ჰიპოსტასის („მსოფლიო გონების“, „პირველი გონების“) აღმნიშვნელი ტერმინი“ [იხ. 9, გვ. 109–110; აგრეთვე: 2, გვ. 470]. ტერმინი *ცნობა*, როგორც ამ მოსაზრების ავტორი თვითონვე მიუთითებს, *გონების* (ნეოპლატონური მეორე ჰიპოსტასის – „მსოფლიო გონების“) მნიშვნელობით არ იხმარება ქართულ ფილოსოფიურ მწერლობაში. *ცნობა* არც რუსთაველის პოემაში იხმარება *გონების* მნიშვნელობით. პირიქით, რუსთაველთან *ცნობა* და *გონება* აშკარად გამიჯნულია:

„გული, ცნობა და გონება ერთმანერთხედა ჰკიდიან:

რა გული წავა იგიცა წავლენ და მისკე მიდიან“(849).

საზოგადოდ, რუსთაველის პოემაში თვით *გონებაც* კი არ არის ნახსენები ნეოპლატონური მეორე ჰიპოსტასის („მსოფლიო გონის“) მნიშვნელობით.

ამ ტაეპის გავრცელებული განმარტებები: *ვეფხისტყაოსნის* სტროფული განმარტებები, რომლებიც რუსთაველის პოემის სასკოლო გამოცემებს ახლავს,

ზემოთ განხილული მცდარი ალტერნატიული გააზრების კვალდაკვალ ამ ტაეპის ცნობას აიგივებენ გონებასთან:

„იმ ერთი მზისებრი გონებით, იმ ერთი მზე-გონებით“
[2, გვ. 95].

„იმ ერთადერთი მზიური გონებით“ – [3, გვ. 60].

არსებობს ამ ტაეპის სხვაგვარი პროზაული წაკითხვაც: „მაგრამ მოწყალე ღმერთმა ერთი მზის გაცნობით ...“ [4, გვ. 62]. ეს წაკითხვა სცილდება, არ შეესაბამება განსამარტავ ფრაზას. რუსთველისეული „ერთით მზით“ მოქმედებით ბრუნვაში დასმული წყვილია და ასევე მოქმედებით ბრუნვაში დასმულ სიტყვა „ცნობასთან“ ერთად („მით ცნობითა ერთით მზითა“) „მოწყალე ღმერთზე“ (მის არსზე, მის გამოვლენაზე) დამატებით ინფორმაციას იძლევა – „ღმერთმა მოწყალემან მით ცნობითა ერთით მზითა“. ზემოთ მოყვანილ პროზაულ წაკითხვაში „ერთი მზე“ ნათესაობით ბრუნვაშია გადაყვანილი („ერთი მზის“), რაც განსახილველი სტროფის აზრის შეცვლას იწვევს. ამგვარ წაკითხვას მხარს არ უჭერს *ვეფხისტყაოსნის* არც ერთი ხელნაწერი, ან გამოცემა.

ამ ტაეპის თარგმანი სხვა ენებზე: პოემის ზოგიერთი მთარგმნელი, რომელიც, როგორც ჩანს ეყრდნობა იმ გამოცემებს, რომლებშიც განსახილველი ტაეპის ცნობითა შეცვლილია ხელნაწერთა ვარიანტებიდან მომდინარე სიტყვით სახითა („მით სახითა ერთით მზითა“), მეტ-ნაკლებად ადეკვატურად თარგმნის რუსთველისეულ ფრაზას:

შალვა ნუცუბიძე:

„Бог благой, сияя миру солнца образом одним“ [5, სტრ. 305].

ქეთრინ ვივიანი:

„He who has the aspect of the one sun...“ [6, გვ. 67].

რობერტ სტივენსონი:

„Two blessings have been granted to me this day by the merciful God, by him of whom the sun is a semblance“ [7, გვ. 37].

სტრ. 350

„მიმნდონი საწუთროსანი მისთა ნივთთაგან რჩებიან,
იშვებენ, მაგრა უმუხთლოდ ბოლოდ ვერ მოურჩებიან;
ვაქებ ჭკუასა ბრძენთასა, რომელნი ეურჩებიან.“

ტარიელის სიტყვებში გამოყოფილია ის ჯგუფი ადამიანებისა, რომელიც ამქვეყნიური (იგულისხმება მატერიალური) ბედნიერებისაკენ ისწრაფვიან და ამქვეყნიური ნეტარებით (სიმდიდრით და ...) ცხოვრობენ. მიჩნეულია, რომ საწუთრო მუხთალია და მასზე მინდობილთა ნეტარება ხანმოკლეა. აქვე მოწონებულია ამქვეყნიურობისადმი, ანუ საწუთროსადმი მიუწოდებლობა. ამ პოზიციას, როგორც ეს შენიშნულია რუსთველოლოგიურ ლიტერატურაში, ერთგვარი პესიმისტური ნაკადი შემოაქვს პოემაში[9, გვ. 125]. თუმცა ყურადღება უნდა მიექცეს იმას, რომ ეს პესიმიზმი ადამიანთა იმ კატეგორიისეულია, რომელნიც „მიმდონი საწუთროსანი“ არიან. ამდენად, ეს პესიმისტური ნოტა არ უნდა მივიჩნიოთ დაპირისპირებად *ვეფხისტყაოსნის*ეულ ოპტიმიზმთან, რომელიც პოემაში გამოხატულია რუსთველის ოცნებისეული სწრაფვით ამქვეყნიური ბედნიერებისაკენ, სიყვარულითა და სამართლიანობით ჰარმონირებული თანარსებობისაკენ. ამ ოცნებისეული სამყაროსაკენ სწრაფვის საფუძველს რუსთველს აძლევს კეთილი შემოქმედის, ღმერთის იდეა; ხოლო ცხოვრებისეული, ანუ საწუთროსეული სიმუხთლის დაშვების საფუძველს კი განგების იდეა. თუმცა რუსთველი ცდილობს (თანახმად *ვეფხისტყაოსანში* გამოვლენილი ნეოპლატონური კოსმოლოგიური მოდელისა) განგების იდეა მოიაზროს ღმერთის ნების არეალში:

„უღმრთოდ ვერას ვერ მოვაწევ, ცრემლი ცუდად მედინების,
განგებასა ვერვინ შესცვლის, არ-საქმნელი არ იქმნების“(191)

ერთი მხრივ, პოემაში აღიარებულია ამქვეყნიური, საწუთროსეული უბედურების არსებობა, მაგრამ, მეორე მხრივ, სახიერი ღმერთისეული სიკეთის გარდაუვალობაში ეჭვი არაა შეტანილი:

„ვაჟ, სოფელო, რას შიგან ხარ, რას გვაბრუნვებ, რა ზნე
გჭირსა!
ყოვლი შენი მონდობილი ნიადაგმცა ჩემებრ ტირსა!..
მაგრა ღმერთი არ გასწირავს კაცსა, შენგან განაწირსა“(952).

ტრასცენდენტულის ყოვლისშემძლეობის არეალში შემოტანილი ასტროლოგიური განგების იდეა ადრინდელი ნეოპლატონური ფილოსოფიიდან იღებს სათავეს[11, გვ. 172-178] და შუასაუკუნეების სქოლასტიკის ერთი მნიშვნელოვანი ნაკადია. ოცნებისეული სწრაფვა ამქვეყნიურ რეალობაში

ღვთაებრივი ჰარმონიის დამყარებისაკენ ჰუმანისტური იდეების პირველი და მძლავრი აფეთქების მახასიათებელი და გვიანდელი შუასაუკუნეების, ანუ ადრინდელი რენესანსის ეპოქისეულია. ამაშიც ვლინდება *ვეფხისტყაოსნის* იდეურ-მსოფლმხედველობით სამყაროში შუასაუკუნეობრივისა და რენესანსულის სინთეზი[10].

წუთისოფლისეული ბედისწერისა და ღვთაებრივი სიკეთის დაპირისპირების დასაძლევად რუსთველი ეყრდნობა შუასაუკუნეების სიკეთის არსისეულობისა და ბოროტების სიმოკლის თეზას:

„ბოროტსა სძლია კეთილმან, არსება მისი გრძელია!“ (1361)

ამავე დროს, პოეტი ღვთაებრივი ნების არეალში უკუღმართი ბედის დაძლევის, საკუთარი ბედის შექმნის შესაძლებლობას ხედავს რენესანსული იდეით ადამიანის ემფაზაზე, აქცენტის გადატანით ადამიანურ აზროვნებასა და ქმედებაზე:

„ბედი ცდაა, გამარჯვება, ღმერთსა უნდეს, მო-ცა-გვხვდების“.(904)

ეს რენესანსული რწმენა *ვეფხისტყაოსანში* არა მხოლოდ გამოცხადებულია ამ აფორისტული სიბრძნით, არამედ იგი დემონსტრირებულია პოემის იდეალურ გმირთა ქმედებით.

ბიბლიოგრაფია:

1. შოთა რუსთველი, *ვეფხისტყაოსანი*, I, ტექსტი და ვარიანტები (ა. შანიძის და ა. ბარამიძის რედაქციით). თბ. 1966.
2. *ვეფხისტყაოსანი*, სასკოლო გამოცემა (ნ. ნათაძის კომენტარებით და განმარტებებით), თბ. 2014.
3. შოთა რუსთველი, *ვეფხისტყაოსანი*, ტექსტის კომენტარების და ანალიტიკური გზამკვლევის ავტორი თამაზ ვასაძე. „დიოგენე“, თბ. 2011.
4. შოთა რუსთველი, *ვეფხისტყაოსანი* (ბაჩანა ბრეგვაძის პროზაული ვერსია), „ინტელექტი“, თბ. 2013.
5. Шота Руставели, *Витязь в тигровой шкуре* (Перевод Шалва Нуцубидзе), „Сахелгами“, Тбилиси 1961.
6. Shota Rustaveli, *The Knight in Panther Skin* (A free translation in prose by Katherine Vivian). London 1977.
7. Shota Rustaveli, *The Lord of the Panther-skin. A Georgian Romance of Chivari* (Translated by R. H. Stevenson). New York 1977.

8. ეკაშვილი კ., „ვეფხისტყაოსნის ავტორის მსოფლმხედველობისათვის“: კრებული *შოთა რუსთაველი* (კ. კეკელიძის სახელობის ხელნაწერთა ინსტიტუტის საიუბილეო კრებული), თბ. 1966.
9. ნათაძე ნ., *დროთა მიჯნაზე*, თბ. 1974.
10. ხინთიბიძე ე., *შუასაუკუნეობრივი და რენესანსული „ვეფხისტყაოსანში“*, „თსუ გამომცემლობა“, თბ. 1993.
11. ხინთიბიძე ე., „ვეფხისტყაოსნის“ *იდეურ-მსოფლმხედველობითი სამყარო*, „ქართველოლოგი“, თბ. 2009.